د لوړو زده کړو وزارت

کابل پوهنتون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

د پښتو ژبې تاریخي تحول

Ketabton.com

لیکوالان : پوهنمل بایزید اخک او پوهنیار محمد انور خیري

کال 1391

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سریزه...1
دپښتنواصل اونسب 1
الف – پخوانۍ نظریې..1
ب – ورستنۍ نظریې...1
a - مرکزی آریایان 1
b - لویدیز آریایان 1
c - ختیزآریایان 1
په آریایي ژبو کې د پښتو ژبې موقیعت..1
1– هنــدې ډلـــه (آریایي ژبې)..1
الف – پخوانۍ دوره..1
ب –منځنۍ دوره..1
ج – اوسنۍ دوره..1
2– آریاني ډلــه (آریاني ژبې)..1
الف – پخوانۍ دوره..1
ب –منځنۍ دوره..1
ج – اوسنۍ دوره..1

د پښتو لیک دود تاریخچه...1

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبې تاریخی تحول

سریزه

" پښتو" د آریایي ژبو د کورنۍ ډېره زړه، لرغونې او تاریخي غړې ده چې د آریایي ژبو د هندي او آریاني گروپ په منځ کې اوسدله او د دې دوو ډلو آریایي ژبو تر منځ یې د اتصال د کړۍ دنده ترسره کړې ده .

پښتو ژبه له دې دواړو ډلو ژبو سره مشترکات لري او له دواړو خواوو سره د ژبنۍ راکړې ورکړې اغېز په کې مومو. د بېلگې په توگه د پښتو ژبې په خاصو غږونو کې : "ټ،ډ، ړ، ڼ" چې ژبپوهان یې د مغزي غږونو په نامه یادوي د آریاني ژبو له هندي گروپ سره شریک او د : "ځ،څ،ږ،ښ" غږونه یې بیا له آریاني مرکزي ژبو سره شریک دي.

د پښتو ژبې د لرغونتوب او جوړښت په باب ختیز پوهانو او کورنیو پوهانو ژورې علمي څېړنې کړې، په دې کې داسې کسان هم شته چې پښتو د ژبو مور بولي او له ډېرو پخوانیو ژبو څخه یې گڼي، ځینې پوهان د آریک ورکه ژبه ورته وایي، د ځینو پوهانو له نظره پښتو له اوستا سره د یوې کورنۍ ژبه ده، ځینې پوهان تخاري ژبه چې د کوشاني دورې ډېرلیکونه یې په لاس کې دي د اوسنۍ پښتو لرغونی شکل بولي او ځینې بیا همدا تخاري د پښتو او پامیري ژبو له منځنیو اسلافو څخه گڼي.

موږ د خپل بحث لپاره اړ یو وڅېړو چې پښتو د ویلو په ژبه سربېره د "لیک" ژبه کله شوه او لومړنۍ لیکنې یې په کوم لیکدود وې؟ د ځینو لیکونکو گروهه دا ده چې پښتو پښتونخوا ته د اسلام د مقدس دین تر راتگ وړاندې یوازې د ویلو ژبه وه او لیک یې نه درلود. خو له بلې خوا، نه انکارکیدونکي اسناد په واک کې دي چې څرگندوي پښتو زموږ هیواد ته د اسلام دین تر راتلو ډېره وړاندې لیکل شوې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک په غېږه کې زېرمه شوې ده، د دې خبرې د سپیناوي لپاره چې پښتو تر اسلام وړاندې هم د لیک ژبه وه دا لاندې مطالب وړاندې کوو.

تر میلاد دوه پېړۍ د مخه د باختر یوناني سلطنت په دوو برخو وویشل شو چې له هغو څخه "مناندر" یوناني سالار د هند ډېرې سیمې و نیولې او دی د هند په تاریخ کې د "مالنده" پاچا و بلل شو او بودایي دین یې هم ومانه، له نامتو بودایي فیلسوف "ناکسینه" سره د ده مرکه د" مالنده پنهو" په نامه یادېږي او دغه کتاب په اصل کې په پخوانۍ پښتو لیکل شوی ؤ چې پښتو نسخه یې په لاس کې نشته خو په "پالي" ژبه کې یې ژباړه په "سیلون" ، "برما" او "سیام" کې وه او یوه زړه پالي نسخه یې چې په څلورمه میلادي پړۍ کې کښله شوې د جاپان په یوه بودایي معبد کې پیدا شوې ده، د مالنده د پوښتنو دوه چیني کتابونه هم شته چې د پنځمې او اوومې میلادي پېړۍ تر منځ کتابت شوې دي.

خو دا نه ده څرګنده چې دا نسخې به د "مالنده پنهو" له پالي ژبې څخه ژباړل شوې وي او که تر پالي له یوې زړې ژبې څخه؟ خو زیات احتمال شته چې دغه ترجمې دې له یوې بلې نسخې شوې وي چې تر پالي نسخې وړاندې وي، د مناندر د ژوند او واکمنۍ دوره له میلاد نه د مخه د دوهیمې پېړۍ په نیمایي کې اټکل کېږي او موږ د دې شمېر له مخې او د دې روایت په اساس د "مالنده پنهو" د پښتو متن د لیکلو وخت له میلاد نه مخکې د ۱۵۰ کلونو شاوخوا ټاکلی شو. د دې سند له مخې چې د کشمیري مؤرخ "کلهڼه" په "راجه ترنګیني" نومي اثر کې راغلی چې پښتو له نن نه دوه زره یو سل او څو کاله وړاندې د لیک ژبه وه او دوخت مهم کتابونه پرې لیکل کېدل.

تر ټولو زړه لیکنه چې د تحریري پښتو څرک راکوي د ایران د بیستون د غره ډبرلیک دی چې د لوی داریوش له خوا له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې کښل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او په شپږم ستون کې یې یوه پښتو اخلاقي حماسه راغلې او دا ډېرلیک په میخي خط کښل شوی او متن یې دی:

نی اړیکه وم

نی دروجنه وم

نی زور کړه وم

یعنې: نه د چا مانع او لارې خنډ وم، نه یې دروجن او غولوونکی وم او نه مې په چا زور کاوه!

همدا راز له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې په لرغوني افغانستان کې د هخامنشیانو د کورنۍ په ختیزو برخو کې خروشطي لیک رامنځته شو او تر میلاد درې پېړۍ وړاندې په ټوله آریانا کې خور شو چې بیا تر پنځمې میلادي پېړۍ پورې په ټوله اریانا کې دود ؤ او د آریانا بېلابېلې ژبې پرې لیکل کېدلې.

د دې لیکدود د زېږیدلو او مړینې سیمه د آریانا خاوره ده او یو مستقل آریایي لیکدود دی؛ د هیواد په بېلابېلو برخو کې په دغه خروشطي لیک کښل شوې سیکې، لوښي او ډېرلیکونه پیدا شوې دي په دې ټولو لیکنو کې تر اوسه داسې بشپړ متن لا نه دی ښودل شوی چې محققینو دې د پښتو ژبې بللی وي خو څرنګه چې د آریانا د بېلابېلو ژبو لیکدود ؤ او پښتو هم زړه آریانې ژبه ده نو ځکه به په دې لیکنو کې د پښتو عناصر هم زېرمه شوې وي او له همدې کبله د خروشطي الف بې په باب انګریز محقق "سرویلیام جونز" وایي چې د خروشطي لیک ژبه د آریانا ژبه وه او که چېرته په پښتو کې پوره څېړنې وشي نو ښایي چې یو وخت د دغې ژبې په مرسته ډېرې خروشطي کتیبې او کښنې ولوستل شي؛ همدا راز د خروشطي یا کهروشتي کلیمه د حرف او لیکنې په معنی ده او په پښتو کې همدا اوس هم کرښه د ستر او خط په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنی ژوندی کلیمه ده نو کیدای شي په بېلا بېلو خروشطي کښنو کې د پښتو زیات عناصر ومومو.

پر آریانا باندې د مقدوني سکندر تر تیري وروسته د یونانیانو د نفوذ د ټینګیدلو په اثر یوناني الف ب ورو ورو دود شوه تر دې چې د آریانا کورنۍ ژبې هم په دې لیکدود ولیکل شوې، له همدې لامله په یوناني ژبو او سیکو او ډبرلیکونو سربېره داسې ډبرلیکونه هم په لاس کې دي چې ژبه یې کوشاني یا تخاري ده خو لیکدود یې یوناني دی او د دې لپاره چې دا ژبه د یوناني لیک په غېږه کې ځای کړای شي، پر یوناني لیک د ژبې د اصلي غږونو توري هم ورزیات شوې دي.

د سره کوتل په مشهور ډبرلیک کې چې ژبه یې تخاري ده د یوناني په څلوریشت تورو سربېره یو بل توری چې د "ښ" د غږ ښکارندویي کوي هم ورزیات شوی او د "اروابناد" اوسنۍ کلیمه د "الوښال" په بڼه په کې کښل شوې ده، د یوناني لیک په وروستنیو لیکنو کې یې د "غ" "ځ، څ" لپاره هم ځانګړي توري پرې ورزیات کړې دي لکه په شاه ځوی او نورو کې.

اوس له سره کوتل نه د پنځلس کیلومترو په واټن په رباطک کې هم یو ډبرلیک موندل شوی چې د سره کوتل تر ډبرلیک دېرش کاله مشر او په همغه یونانو باختري لیکدود دی، پر دې ډبرلیک هم څېړنې روانې دي او باور دی چې د پښتو ډېرې ژبدودي نښې او کلیمې ترې ترلاسه شي.

کوم ډبرلیکونه چې په تخاري، یوناني ډبرلیک راپاتې دي د پښتو لغتونو او ګرامري ځانګړنو ونډه په کې زیاته ده. همدا سبب دی چې زیات محققین تخاري، باختري یا کوشاني ژبه زړه پښتو او یا د پښتو او پامیري ژبو منځنۍ مور بولي .نو ځکه زړور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی شو چې پښتو تر اسلامي دورې وړاندې په تخاري یوناني لیکدود هم کښله شوې او ز یرمه شوې ده.

په دې توګه افغانستان ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ او ورسره د عربي لیکدود له راتګ سره پښتو هم ورو ورو عربي لیکدود ته ور اوښتې ده. د سره ورته غږونو توري یې کټ مټ ترې راخیستي او د پاتې غږونو توري یې د عربي د ورته تورو په تقلید جوړ شوې دي چې په دې دوره کې یې هم سیر روښانه او هم تاریخ روښانه او په رڼا کې دی.

نور قافلې دې بې خطره درومي

مو نږه په لاره مشالون کېښول.

پښتوژبه د پښتنو د نامه سره ټینګه اړیکه لري پښتو ژبه دپښتنو ژبه ده ، هغه څوک چې په دې ژبه خبري کوي او دهغه مور او پلار چې په پښتو سره پوهول اورا پوهول کوي هغه پښتانه دي او پښتو دپښتنو ژبه ده . داچې موضوع د پښتو ژبې تاریخی تحول دی نولازمه بریښي چې لومړی دآریایانو او په ځانګړې توګه د پښتنو په اړه لنډ بحث ولرو.

د پښتنو اصل او نسب :

دا څرګنده ده چې پښتانه اریائیان دې ، لا تر اوسه ارین پوهان د اریائیانو د لومړني وطن په اړه یوه خوله نه دي .د اریائي قومونو د مسقط الراس په توګه دري لرغوني سیمي یادي شوي دي ، د اورال او کسپین بحیرو چاپیره سیمې ؛ د زرافشان او تیانشان درې او د امو سیند شمال ختیځي ښیرازي سیمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ترتیب ، څه وخت چې د نوموړو قومونو شمیر زیات او د میشت نویو ځایو بو ته اړتیا پیدا شوه ، بیا یې په بیلا بیلو زمانو کې ډله یزې لیږدیدنې وکړې چې ددې ډله ایز لیږد د پیل تاریخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخواتر میلاد کلونه ټاکل شوي دي.

د اریائیانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاریخي ویناوي اوسندرې دي چې ټولګه یې د ویدا په نوم یادیږي او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چې مورخین یې د ویدي تمدن په نوم یادوي اولرغونتوب یې څه ناځه 1800 کاله پخواتر میلاد کالونه په ترڅ کې بریښي ، دا هغه وخت وو چې اریائیان د امو سیند سهیلي څنډو ته رسیدلې او دبلخ په لرغوني ښار کې یې د ښیرازه تمدن بنسټ ایښی او هغه تمدن ته یې د ودې او پراختیا لوری پرانیستی وو.

په دې ترتیب پخواتر دې چې اریائي قومونه په بلخ کې د یوه پر مختللي مدنیت بنسټ کښیږدي ، د هندوکش په شمال او د امو سیند په سهیل کې یې د مدنیت وړاندې کلتوري مرحلو بیلا بیل پړاونه تیر کړي دي.

د ویدا په څلورو برخو (ریګویدا ؛ اتهرو ویدا ؛ ویجورو ویدا ؛ او ساما ویدا) کې د اریائي قومونو د ژوند په اړه هر اړخیز معلومات شته چې د تاریخي څیړنو لپاره ارزښتمن مواد دي او هغه څه چې د ریګویدا په متن کې ډیر یاده شوې ده هغه دپکهت نوم دی .

ژبپوهان د پکهت نوم د پښتون د نوم پخوانۍ شکل ګڼي په دې اړه د رګویدا په وینو (سرودونو) کې د پکهت د نوم یاد شوی دی.

د((ریګویدا))لرغونې سندرې چې دلسوقبیلوجګړې ته نغوته کوي ، هلته (پکهت) یا(پښت) کلمه په سر کې ده او دا دپښتون قام دڅلور نیم زره کاله وړاندې یاددی ،چې ویدا آریایي سندرو موږ ته رارسولی دي او دپښتونخوا د مستوسیندونو، غرونواوخیلونونومونه لري، لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

برېساسا = برېڅ ، اپاريتي= اپريدي ، ورديکا = وردګ ، اسپزي = يوسفزي اونورپښتني خيلونه چې دهمدې وخت په سندرواواثاروکې يادشوي دي.
پاڼني داباسين په غاړوهستيدلې ،پښتون ژبپوه چې ترميلاد400کاله وړاندې دپښتونخوادمردان په وړوکي لاهورکې وزيږيده اوترميلاد 350 کاله وړاندې دسنګرټ ګرامرد (ابښت اډيالي) يااته ويناوې په نامه وليکه، هلته يې د (کپيشه)او (بلهيکه) ترمنځ د (روهيته ګيري) يعنې (دروه غر) يادکړی چې همدا افغانستان ،روه پښتونخوا يا دپښتنو د استوګنې ځمکه ترې مراد ده.
په همدي ترتيب دروه نوم هم د (لوهه) په بڼه تردې مخکې دهندوانو په مقدس کتاب (مهابهارت) کې ترميلاد 1200 کاله وړاندې هم راغلي دي،چې داسلامي دورې مؤرخ محمدقاسم فرشته د (روه) اوږدوالی له سوات او باجوړ څخه تر سيوۍ اوپلنوالی يې له حسن ابدال څخه ترکندهاره بللی دی.
د (ګرشپ) په وخت کې چې تاريخي پښتون پلار((غرغښت))لرغونی شکل دی سپين تمان=زردښت دلارښودۍ غږپورته کوي خلک ښې مننې، ښې وينې اوښې کړنې (پندار نيک، ،ګفتار نيک، کردار نيک) ته رابولي
اوهمداوخت دپښتون عنعوي کورنۍ (غرغښت،بيټنی اوسړبن) ژوندکوي چې تاريخ يې له ميلاد څخه يونيم کاله وړاندې زمانوته رسيږي.
دپارس ټولواکمن (ستردار يوش 522تر 486ق م) چې له آريانا څخه ترمصره پورې يې واکمني درلوده ، په بهستان يابيستون کې ميخې ډبرليکونه کښلي دي چې دډيرو پوهانو په نظر پښتو دي.
د افغانستان د لرغوني تاريخ د پوهيدو لپاره يو بل معتبر ماخذ د (اوستا) سپيڅلی کتاب دی چې د زردشت يا سپين تمان په وسيله مينځ ته راغلی او تبليغ شوي دی . مورخين د دې اثر دتبليغ او حاکميت زمانه د 1200 پخوا تر ميلاد څخه بيا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

700کاله پخوا تر میلاد کالونه په ګوته کوي ، دا زمانه د افغانستان په تاریخ کې د اوستایې تمدن تر عنوان لاندي مطالعه او څېړل کېږي .

دا مدنیت هم د ویدي مدنیت په څیر د اریائیانو له خوا منځته راوستل شو او وده یې ورکړل ، چې د پښتنو ونډه بیاهم رو ښانه وه .

د سپین تمان د نوم سر بیره یوشمیر نور نومونه هم په اوستا کې څو څو ځله راغلي چې ځني یې تر اوسه په خپل حال پاته دي او یو شمیر نومونه په لږ تغییر په اوسنۍ پښتو ژبه کې هم د پوهیدو وړ دي.

د پښتنو د تاریخي څرک لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ کې تر اوستا یې متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه لیکني دي چې د یوناني مورخینو په وسیله لیکل شوي او د منځنۍ اسیا په بیلا بیلو سیمو پوري اړه لري ، په دې برخه کې د بیلګي په توګه یوازي دیوناني نامتو مورخ هیرودوتس (425ق م مړ) هغه یادوني دي چې نومورې د پښتون او د پښتنو د هیواد په اړه په خپلو اثارو کې په ډیر ځله ثبت کړي دي .

پر هیرودوتس سر بیره یوشمیر نورو یوناني لیکوالانو او جغرافیه پوهانو لکه بطلیموس ، هیکتایوس او نوروهم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کې یادوني کړي دي .

د مقدوني سکندر سره د جګړو په مهال (د 330 څخه تر 326 ق م) د پښتون قوم یادونه په واروار شوي ده ،

دلومړۍ میلادي پیړۍ په درشل کې د پښتنو یوي قبیلې چې سهاک(500 ق م (دسیستان او هلمند په حوزه کې او سېدل چې 600ق م د امو دسیند، فر غانې او دچیني تر کستان دسنکیانګ دحوزې نه یې په لېږد پیل وکړ او دسیستان سیمې ته یې ځا نونه ورسول چې وروسته دافغا نستان په نورو سېمو کې هم خواره شول).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیدل د یوي لویې واکمنۍ بنسټ کښیښود ، چې د افغانستان په تاریخ کې د کوشاني امپراتورۍ په نوم پیژندل شوې ده .

د همدي پاچاهانو په وخت کې د پښتو ژبې ګړنۍ یا دوییني برخي د وخت په لیکنو کې معمول ګرځول شوي دي ، د بیلګې په توګه د بغلان د سره کوتل په ډبرلیک کې د اوسنۍ پښتو ژبې ډیرې کلیمې لیکل شوي دي لکه : انند (نندارہ) ؛ وکېدو (کېدل) ؛ بګه (بغي) ؛او نور

د کوشاني امپراتورۍ (78ـ376م) وروسته د پښتنو بله قبیله چې اپتالي یا ابدالي نومیدل (425 م) د لویې امپراتورۍ په جوړولو بریالي شول . د اپتالي یا ابدالي پاچاهانو نوموںه لا تر اوسه په پښتو ژبه کې کارول کېږي .

د اپتالي پاچاهانوڅخه ورسته د عربي لیکوالو په اثا رو کې د پښتون د نوم څرک په زیاته پیمانه لیدل کېږي ، خو د دي نوم تر څنګ د اپګان یا افغان نوم هم په سترګو کېږي چې تر ټولو پخوانې شکل یې په ساساني لیکنو کې لیدل کېږي چې تاریخ یې دریمې میلادي پیړۍ ته رسیږي .

دا نوم بیا د چینې لیکوالو او زیارت کونکو په وسیله ثبت شوي دي ، د بیلګې په توګه چینې نامتو زیارت کونکې هیونتسنګ۶۲۲م د پالانه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوګان یاد کړي دی چې د څیړنکو په اند دا نوم د افغان پخوانی شکل دی .

بنایې د عرب لیکوال المسعودي(896 – 957م)په اثر کې یاد ه شوې د ابغان کلمه هم افغان وي که دا خبره سمه وخیژي بیا به المسعودي لومړې عربي لیکوال وي چې د افغان کلمه یې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال ۹۸۲م بیله شکه د افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړي دی .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چې د صفاریانو په وسیله د ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانو پښتنو واکمني په پاشلې توګه د افغانستان په سهیل لویدیځو سیمو کې تاریخي اثارو ثبت کړي ده . له نیکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سلیمان ماکو تذکره الاولیا ؛ د اخوند درویزه تذکره الابرار او زیات شمیر نور اثار په پوره تفصیل د بیټ نیکه او د هغه د ورونو په اړه په زړه پوري معلومات لري

د پښتنو په هکله په لومړي ځل یو زر کاله وړاندې د میلاد نه د لرغوني یونان تاریخپوه هېرودوتس وایي چې د پارس ختیځ لور ته د سرتراپي آرکوزیا سیمه ده . ددې سره په ربګویدا هم د پکتاز په نامه د یو ولس یادونه کوي چې د پکت په سیمه کې اوسېږي او دا سیمه د افغانستان ختیځه سیمه یادوي.

ډېری خلک په دې باور دي چې همدا یادې شوې سیمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځایونه او نیکونه دي. په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره یې تړاو لیدل کېږي، باختریان دي او داسې وییل کېږي چې باختریانو منځنۍ ایرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

په تاریخي توګه پښتانه د افغانانو په نامه یاد شوي، او په همدې توګه د پښتون او افغان نومونه دوه همما نیزه نومونه دي او ډېرو نورو پوهانو د قوله د افغان کلمه په تاریخ کې لومړی ځل په حدود العالم کې په ۹۸۲ زېږدیز پېر کې راڅرګنده شوې.. همدا نوم د پښتنو لخوا د خپل لرغوني نیکه د نوم په یادولو کې چې افغانا نومېده کاریدلې ده .

د پښتنو د اصل او نسب په اړه د ډېر پخوا څخه بیلا بیل او ډول ډول نظریات څرګند شوي دي ، دا نظریات او رویات دومره زیات او یو له بل نه جلا او متفاوت دي چې معروف مستشرق او پښتو پیژندونکې (هنري راورټي) وایي :

(دهیڅ قوم د اصل او نسب په اړه د نظریاتو اختلاف دومره نه دي لکه دافغانانو داصل او نسب په باره کې چې دي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو له دوه سوو کلونوراهیشي د پښتو ژبي دریښي په اړه څه ناڅه پلټني شوي دي په دي لاره کې مستر ډورن ،ډار مستیټر،ګایګر، مورګین ستیرن ، بن ونیسټ ، راورټي او بلیو ډیري پلټني کړي دي او پښتو ژبه یي اروپایانوته ورپیژندلې ده .

1- یوچیني سیاح (هیونتسنګ ٦٢٩ م)په غزنی ، کابل، بامیان، بلخ کې دبودا مرکزونه په ګوته کوي او هم ایران اودغربي شیموو ګړي زردشتیان بولي .

2- لویو او کوچني کوشانیانو بیا یفتلیانواو نورو په نوبت سره دلته پاچاهۍ وکړی ،ترڅو دیرش کاله د هجرت وروسته دغې شیمې ته د اسلام پاک دین راغي او تر دیرش کالو جګړو وروسته پښتانه خپله د اسلام ددین علم برداران شول .

4 جوزجاني(حدودالعالم المشرق الي المغرب ٣٧٢هـق -٩٨٢م)کتاب کې پښتانه یاد کړي او دوي یي دښارونو اوسیدونکې بللي دي.

5- علامه حبیبي د (ابن اثیر 555 هجری) په حواله لیکي چي: د لرغوني مصر د تجارتي توکو له جملې څخه یو اساسي قلم د هرات منسوجات او اوبدل شوي او تولید شوي ټوکران ول . د نورو تجارتي توکو د یادولو تر څنګ د اسونو هغه تانګونه هم یادوي چي د بلخ په زندان کي د محبوسینو له خوا جوړیدل او بیا به د تجارتي متاع په توګه لویو بازارونو ته وړل کیدل .

6- تر ده وروسته ابونصرمحمد(دسلطان محمود ددربار لیکوال)وایي چې پښتانه دسبکتګین په لښکرو کې وه که څه هم پښتنو د سلطان محمود غزنوي سره څه جګړې وکړې خو د هندوستان په نیولو کې یي بیا ورسره مرسته وکړه داځکه چې د سلطان محمود مور د زابل ولایت دپښتنوملکانودیوي کورنۍ څخه وه چې داخبري (ابن اثیر630- 555 ق)هم تعیدکړي دي .

7- فردوسي په شاهنامه کې اوغان(پښتانه) په زړه ورتیا ستایي چې په زابل کې ددوي خان کک کوه زاد (غرزی) درستم سره دجګړې انځورونه کوي او وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنین گفت دهـقان دانـش پـژوه — مر این داستان را ز پیشین گروه
که نـزدیک زابل بســه روزه راه — یکی کوه بود سر کشیده بمـاه
بیک سوی او دشت خـر گاه بـود — دگـر دشت زی هنـدوان راه بود
نشسته درآن دشت بسیار کـوچ — زافغان و لاچیـن و کـرد و بلوچ
یکی قلعـه بالای آن کـوه بــود — که آن حصن از مردم انبـوه بود
بـدژ دریکی بد کنش جای داشت — که در رزم با اژدهـا پـا داشت
نژادش زافغان، سپاهــش هزار — همه ناوک انـداز و ژوبین گذار
به بالا بلـند و بـه پیکر ستــبر — بحمله چو شیر و به پیکار ببر
ورا نـام بـودی کـــــک کُهزاد — به گیـتی بسی رزم بودش بیاد
درین گفت و گـو بود با کوهـــزاد — که آمد خروشی که ای بد نژاد!
چه دردژ گزیدی بدینســـان در نگ — که آمد همه نام اوغـان به ننگ
بدیدند کـک را چنان بسته دست — گروهی ز افغانیـان کـرده بست

او په یوه افسانه کښې څو بیتونه تر اوسه د خلکو په خولو کې پاتې دي کله چې د محمود غزنوي لښکر د سومنات د په لاس راوړلو په معرکه کې د فشار او کړاؤ سره مخامخ شو او محمود یوازې توب حس کړ په دې وخت کې یوه پښتون داسې وویل.

تر کو نامر دو دتشي ودانګل له نام و ننګه — یو زه پښتون وم چې ولاړ وم د سلطان تر څنګه
توره په لاس په سره اور د عرفات وختـم — له بت شکن سره په دژ د سومنات وختـم

او تر دې راوورسته دپښتو ژبې کتبې لاس ته راغلي آثار او بیا دروښانیانو په اثارو او دخوشحال خان په اشعارو کې په کراتو مراتو دپښتون او افغان نوم راغلی دی .

لنډه داچې اوس په نړۍ کې د اتیا ملیونو شاوخواکې پښتانه ژوندکوي چې دقفقازدغروپه لمنو کې،آسټرلیا دشمالي ایرلنډپه ډبلین کې ،د امریکې په تیرافرماکې، دآسترلیا په هیواد کې، په اوسني افغانستان ،پاکستان او د اسلام دفتوحاتو په سلسله کې په هندوستان کې او داوسنیو دیرش څلویښتو کالو مهاجرتونو په سلسله کې په ټوله نړۍ کې میشته شوي دي ،چې په افغانستان او هندوستان کې یې ستري واکمنۍ او امپراطورۍ جوړې کړې دي. دا چې پښتانه څوک دي راځئ پخوانۍ او اوسنۍ نظریې وپوښتو اووګورو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

A- ***پخوانۍ نظریې:***

چا پښتانه د خپلو عنعنو په روایت بني اسرایل او چا په مغلو ور ګډ کړي ، چا دارمنیانو، تاتارانو ، هپتالیانو او ساکانو په کتار کې درولي او په عین وخت کې له راجپوټانو ،برهمنیانو ،جټانو ،یونانیانو ، ترکانو ، عربانو او نورو سره ګډ کړي دي .

د پښتنو په هکله په لومړي ځل یو زر کاله وړاندې د میلاد نه د لرغوني یونان تاریخپوه هېرودوتس وایي چې د پارس ختیځ لور ته د سرتراپي آرکوزیا سیمه ده او د دې ځای خلک پکتیانز دي، ددې سره په ریګویدا کې هم د پکتاز په نامه د یو ولس یادونه کوي چې د پکت په سیمه کې اوسېږي او دا سیمه د افغانستان ختیځه سیمه یادوي . ډېری خلک په دې باور دي چې همدا یادې شوې سیمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځایونه او نیکونه دي .په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره یې تړاو لیدل کېږي، باختریان دي او داسې وییل کېږي چې باختریانو منځنۍ ایرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

خو د پښتنو داصل او نسب په اړه تر ټولو عام او زوړ روایت هغه دي چې وایي پښتانه بني اسرایل دي .

دا خبره تر ټولو پخوا د((ابوالفضل ۱۵۹۷))کړې ده ۰

دی وایي ((پښتانه په دي ګروهه دي چې (افغان) نومي دري زامن درلودل چې هغوي سړبن ، غرغښت ، او بټن نومیدل او د وي بیا ستري کورنۍ جوړي کړي چې سلسله یي همدغو دروتنوته رسیږي .

آخوند درویزه هم وایي :افغانان دمهتر یعقوب اولاده ده خو ځر نګه چې افغانان د سلیمان په غره کې اوسیدل نو په عربو کې سلیماني بلل کېږي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمت الله هروي نورزي [۱۶۱۳] په مخزن افغاني کې په تفصیل سره د پښتنو داسرایلي والي داستان راوړي او هغه داشي چې :
داچې ښنگه قیس عبراني پیغمبر (ص) ته وروستل شو او رسول الله قیس ته د عبدالرشید نوم ورکړ، دده د مړاني په اساس یي بتان ((پټان)) [دبیړي د تکې لرګی]وباله ، دنوموړي دري زامن پاته شول چې سړبن ، بیټنی او غرغښت وه .چې د ټولو پښتني قومونو سلسله او نصب دغو درو ورونو ته رشیږي .
تر نعمت الله هروي ورسته نورو مؤرخینو لکه افضل خان ختټک ، حافظ رحمت خان ، زردار خان ، او حتي قاضي عطاوالله خان پښتانه بني اسرایل بللي دي .
اوددغو روایاتو له مخي بیا نورو ډېرو افغاني اوغیرافغاني مستشرقینو دپښتنو اوپښتو داصل اوریښې مسئلې ته پام واوښت . ځینوته دپښتنودبني اسراییلیت نظرسم ښکاره سو اوځینوته بیا داتیوري یوه غیرمستنده اوبې بنیاده نظریه وایسېدله او پښتانه یې اریایان وبلل .
سرویلیام جونز ،الکساندر برنس، ویلیام مورکرافټ، چارلس مېسن، جورج هنري روز ، والټر بیلیو، اوهنري جورج راورټي دپښتنودبني اسراییلیت دتیورۍ پلویان اوپه مقابل کې بیا منستوارټ الفنسټن ، جان مالکم ،برنارډ ډورن او ډارمستتر دپښتنو دارياييت ملاتړي شول
خوځینو نورو بیا پښتانه برهمنیان ، راجپوتیان ،جټان ،یونانیان، هفتالیان ، ساکان ، مغلان ، ترکان ،ارمنیان ، عربان څه اوڅه ګڼلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

B– وروستنی نظریې :

هسې خو انسانان ټول د یو آدم اولاد ګڼل کیږي او په حقوقي ډول دوی ټول یو برابر دي – ولې د جوړښت ، یعني د ونې ، رنګ او جولې په لحاظ یو انسان د بل انسان یا د انسانانو یوه ټولنه د بلې ټولنې سره یو څه توپیر او بیلتون لري ؟ یو ډول صفات لکه ونه او رنګ لرونکې ټولنه په عمومي ډول یو نسل بلل کیږي .

د انساني تاریخ پوهانو او عالمانو ددې په بشپړه ډول بیلتون او درجه بندي کړې ده – په نړۍ کې سپین پوستي ، تور پوستي ، زیړ پوستي او دغه ډول نور ډیر نسلونه وجود لري . د پښتنو شمیر په سپین پوسته نسلونو کې راځي ، بشري عالمانو سپین پوستي په آریایي او سامي دوه نسلي څانګو کې ویشلي دي .

پښتانه د افغانستان د نوي تاریخ مرکزی برخه ده چې ددې هېواد په جوړولو کې یې اړین رول لوبولی دی

پښتانه په پښتو ژبه خبرې کوي، پښتو ژبه د هندواروپايي ژبو د کورنۍ څخه یوه ژبه ده او په هندواروپایي کورنۍ کې د هندوایراني ژبو د ډلې څخه شمېرل کېږي

پوهانو اودنظر خاوندانودنړۍ وګړي په درې عمده او لویو نژادونو ویشلي دي

الف –آریایي یاقفقازي نژاد .

ب – مغولي نژاد.

ج –سامي نژاد ٠

آریایان ترخپریدلوډیر دمخه په یوه ځاي کې اوسیدل چې دو ي آریانا ویجو [دآریانامځکه] یا د اصیلانو او پاکانو هیواد باله .

وایي چې ددوي دهیواد هوا خورا ښه وه مځکې یې اباتي وي چې دا آریانا ویجه دعلماوو دنظر په اختلاف سره دتورسمندرګي غاړي وي او ځیني یي لا د جیهون سیند سرچېنې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوستا څخه په نقل قول دغه مځکه يو په يوه سره يا په بل نظر د ورشوګانودلغړيدو او دتاتاري قبايلو دحملو په وجه دقفقازاو بيا زاړه بلخ ته رامهاجر شول چې 5000 ق م يي تخمين دي ،دوي زموږ د هيواد شمالي خوا راغلل تر آمو راواوښتل او په باختر کې يي يوښکلی مدنيت جوړکې چې دلته نو ددغو آريايانو ليږد په درې [باختري ،ايراني اوهندي] برخو ويشلای شو .

اريايي پخوواني مرکزونه

۱ – مرکزي [باختري] اريايان :

دلرغونپوهانو په عقيده، لومړني اريايان داريايناويجو(ه) يعني دامو د سيند په غاړو ميشت وو چه د دوي د تمدن لومړنۍ ځاي دې د اباسين تر څنډو پوري خپاره شول. کله چه ددوي شمير زياتيده دغذا او د ژوند د نورو وسايلو د پيداکولو په هيله نورو سيمو لکه فارس، هند او نورو اروپايي هيوادونو ته خپاره شول.

د اريايانو د ژبو تاريخ ۲۵۰۰ ق م څخه بيا تر ۳۰۰۰ ق م پوري رسيږي. ويدا د اريايانو لمړنې ديني کتاب دي چه په اريايي ژبه ليکل شويدي. په ۱۴۰۰ ق م اريايي ژبي پخپلو کي سره وويشل شوي، کوم اريايان چې پارس يا د اوسني ايران خواته کډوال شول د هغوي ژبه فرس يا اوسنې پاړسی شوه، او هغه اريايان چې په بخدي يا بخد کي پاتي شول يا اوسيدل دهغوي ژبه پښتو شوه

هيري دوت په ۵۲۰ق م کي هم د پکهت او پاکتويس د کتابونو نومونه پخپل تاريخ کي ياد کړي دي. نو په ترتيب ويلاي شو او دا نتيجه ګيري کولاي شو چه پښتانه لومړني اريايان دي چه په بخد يا بخدي کي اوسيدل .

دوي د هندوکش د دواړو خواونه داستوګني ورسته زموږ د هيواد په دښتو اوغرونو کې سره خپاره شول چې ددوی هيواد د آمو نه نيولي بيا تراباسين اوخراسان پوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مهمي برخي يې بلخ ، تخارستان ، هرات ، اراکوزيا ، کابل ، ګندهارا، سيستان ،خراسان چې د عرب تر سمندرګي پوري غځيدلي وې.

۲- لويديز آريايان :

دا ډله آريايان له بلخه جنوب لوديز خوا ته د هريوا (هرات) پر خواله خراسانه تير او دپارس خواوي يي ونيولې او اوسنی ايران يي جوړ کړ چې دا مهاجرت د ۱۴۰۰ق م نه پيل او تر ۸۰۰ ق م يي دوام درلود چې لومړنی دولت يي ((ماد يا ميدي ۷ق م)) په نامه وو.

ددوي پيغمبر زردشت دپوروشاسپه زوی ؤ، دده کتاب[اوستا] نوميده او د(مقدوني سکندر۳۲۷ق م مړينه) لخوا دده دکتاب چې د ۱۲۰۰غوايانوپر پوستکو ليکل شوي ؤ ډيره برخه وسوځول شول او هغه دريمه پاته برخه (۸۳۰۰۰کلمات) يي [ګاتها] نوميږي (ارباب الانواع يي اصلي موضوع ده چې ورسته يي په پرښتو بدله کړله) پاته ده .

ددي کتاب ژبه اوستايي او لور يې زړه پاړسي او دداريوش ډبر ليکونه دي چې دزړي پاړسي لور بيا پهلوي نوميده .

۳- دريمه ډله يادختيځ آريايان :

چې دباختر او هندوکش له شاوخوا څخه دکابل ،خيبر او او نورو لارو په [سپتا سندو]((داودريابونو مځکه)) يا[بهاراته ورشه ،بهاراته ورته]اوسني هندکې سره خپاره شول ، دوي تر اباسين تير او د اباسين او ګنګا په منځ کې يي يو ځلاند مدنيت جوړ کړ او دهند په ځګلونو او بڼو کې ودان شول دا ليږديدنه د ۱۴ق م نه پيل شوه ددوي ژبه سنسګرټ شوه چې دويدا کتاب هم په همدي ژبه دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کې شک نشته چې بخدي آريايان ۱۴۰۰ ق م مانا هغه وخت چې دهندي آريايانو ديني كتاب ويدا ليكل كېده د پكهت په نامه مشهور وه او پخپله په ريګودا كې هم ددوي نوم ذكردي او دغه ملت په خپل عضمت موجود ؤ .

دا چې آريايانوپه (بالهيكا بخدي ، بلخ) كې ښكلي مدنيت درلودلی او خپل هيوادېې [اريانا ورشه] ((داصيلانو اوښاغلو هيواد)) باله چې ددي لوي مدنيت مركزبه د روڼ، روښانه ،ښكلي په صفاتوستايل كېده لكه بلخ بامي چې دا نوم د ((منوسمهيتا)) په كتاب [۲فصله او۲۲شعره] دی راغلی چې مانويا منو دارياياتو پلار ګڼل شوی او ارياپان منوزي هم بولي او د[منوليار]په نامه قوانين هم لري .

له دغو تاريخي ملاحظاتو څخه موږ دي نتيجي ته رسيږو چې پښتانه آريايان لومړي په بخدي كې اوسيدل له هغه لومړني ټاټوبي څخه دوي دهغه ځاي په نامه [پخت، پكهت]د خپلي زړې ژبې سره د ۱۴۰۰تر ۱۰۰۰ ق م پوري داباسين غاړو او دهيواد شرقي غروته ولاړل اوپه همدغه نامه او ژبه مشهور دي.

هيرودوتس(دتاريخ پلار425) پر دي ټينګار كړي دي چې دداريوش دلښكرو څخه دهغه څلويښتمه فرقه پښتانه وه نوموړي پښتانه په زړه ورتيا ستايلي دي او دوي يي ددري صفاتو خوندان بللي دي :

۱ : پښتانه عموماً پوستينچې اغوندي .

۲ : دا خلګ ږيري په نګريزو رنګوي .

۳ : دوي په غشو ويشتلو كې سخت مهارت لري، ماته او شكست ددوي په آئين كې نشته .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت پښتانه د تاریخ په اوږدو کې په زړه ورتیا ، پاکې ، صداقت، میلمه پالني ،ننبه ویشتلو ، خپلواکې غوښتلي ، پر خبره ولاړ ، دښو او ټینګو قوانینو درلودونکو ، په صفاتو ستایل شوي د ي .

. بلاخره غربي مؤلف برنارډ ډورن دپښتنو په اړه دلومړي ځل لپاره پراخ ،دقیقه او اصولي څیړنه وکړه ،نوموړي په منطقي دلایلو دا ثابته کړه چې پښتانه نه یهود ، نه بني اسرایل ،نه ارمنیان او نه ګرجیان دی ۰

پښتانه د هندواروپائي ولسونو دستري کورنۍ غړي بولي خو په عین وخت کې پښتانه ځان یو لرغونی اولس ګڼي .نوموړی وایي چې افغانان د هغي ستري کورنۍ غړي دي چې جرمنیان ،هندیان سلوانیان او یونانیان ورپوري اړوند دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آريايي ژبو کې د پښتو ژبې موقيعت

اريک ژبه، چې کله کله د آري او آريايي په نوم هم يادېږي، د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ مهمه ختيځه څانګه ده. د هغه قومونو په خلکو کې رواج وه، چې د ډېر پخوا د ق م دريېمې زريزې ترمنځ هغه مهال، چې د دوی قبيلې يو له بله سره نه وې جلا شوې، د مرکزي اسيا په دښتو کې سره خپاره شوي وو. دې قبايلو کوچيانی ژوند درلوده او په کېږديو کې اوسېدل، خو دوی د واحد حکومت درلودونکي وو، هم يې د قبايلو مشر او هم يې مذهبي پېشوا درلوده. دې اقوامو د يوې ژبې دوه لهجې درلودې، د لهجو اختلاف، د مهاجرت او لېږد وروسته زيات شو، خو بېلتون او جلاوالی پکې رانغی.

دواړو يوځای مېشت قومونو، چې خپلو ځانونو ته يې آري يا آريايي او خپلې ژبې ته يې آريک يا آري ويله، داسې ښکاري چې د ق م د دريمې زريزې په نيمايي کې د همژبۍ او آريايي اتحاد سره سره دغه دواړه لهجې، چې وروسته يې په اندو آريايي او ارياني تحول وکړ، په هماغه اريايي مېشته سيمه کې غوړېدلي دي.

د اريايانو د لېږد او مهاجرت وروسته د اندو اريايي ويونکي د)ويدا (قبيله وه، چې په پای کې د هند د قارې په شمال کې مېشت شوه او اريايي څانګه لومړی د آرال بحيرې جنوب ته او له هغه ځايه د سر دريا او امو سيند سيمو ته راغله .ښايي د آمو دواړو خواوو ته به يې هم هجرت کړی وي او هلته به اوسېدلي وي. په دغه سيمه يې آريانا ويجه Airyana Vaejah نوم کېښود، چې د اريايانو د ټاټوبي او استوګنځي مانا يې درلوده. بيا يې جنوب لور ته مخه کړه او باختر ته له تېرېدو وروسته په ټول نني افغانستان او د هغې د باندې خپاره شول.

ارياني څانګې د منځنۍ اسيا ځايي اوسېدونکي کرار کرار په خپل ځان کې راجذب او خپله ټولنه يې لا ګڼه کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه سيمه، چې دوی پکې خپاره شوي وو، د منځنۍ اسيا لويديځې برخې او ننني افغانستان و، چې د اريايانو د هېواد Aryanam dahyu او آريايي ټاټوبي په نوم يې ونوموله.

د اريک د ژبې هېڅ ليکلی سند په لاس کې نه شته، د هغې د پېژندلو لپاره د اسمي او فعلي ريښې او مهمو کلماتو د بيارغونې Reconstruction پرته بله لار نه شته، چې د ژبپوهنې، مانا پوهنې او غږ پوهنې د قواعدو له مخې لرغونې ژبې له هغې څخه راوتلي او ليکل شوي دي او لږ تر لږه يوه نښه يې راپاتې ده. د ژبپوهانو د څېړنو له مخې د اندو اروپايي(Indo_European) غړونه په اريک ژبه کې د آندو آريايي، آرياني او نورستاني ژبو د غږو پر بنسټ په لاندې توګه تثبيت کېدای شي:

د آريايانو او د هندو آريايانو له جلا والي څخه څو پېړۍ وروسته دوی له ځانه مهم اسناد لکه ګاتا (Gata)او ريګويدا (Regveda)يادګار پرېښي دي، چې د آريک د ژبې له اصلي هستې څخه يې تکامل او تحول کړی دی: داروپا او آسيا اکثر ژبې ذاتي خپلوي او اړيکې لري چې ددغو خپلويو او اړيکو شواهد دژبو په ټولو اړخونو کې ليدل کېداي شي چې تر ټولو څرګند يې دويونو [کلمو] ترمنځ ورته والی دي په تيره بيا په هغه کلمو کې لکه لومړني عداد [۴،۳،۲،۱،ترلسو] ، کورنيو اړيکو [مور ،پلار ، خور ، ورور...] ، په کور ني حيواناتو کې [آس،غوا، پسه...] او ځيني نورو عمومي شيانو کې ليدل کېږي .

بل ورته والي ددغوژبوپه ګرامر کې معلوميږي او داړوندو ژبو اړيکې ښه څرګندوي ،دساري په توګه په فونولوژيکې سيستم کې دکليمې دسر [دال d]کې د لاتيني ، يوناني ، سلاوي ،او سانسکرټ ژبو په هم مانا کلمو کې ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا	سانسکرټ	سلاوي	یوناني	لاتیني
دوه	dva	duva	duo	duo
لس	dasa	deseti	deke	decem

یوه نیمه پیړۍ دمخه دغه ډول شواهد دژبپوهانو لاس ته ورغلل او دهغو په رڼا کې یې دنړۍ دژبو یوه لویه کورنۍ کشف کړه او دلومړ ی ځل لپاره په 1783میلادي کال کې سرویلم جونز د لاتیني یوناني او سانسګرټ ګډه منشه اعلان کړه چې نن د [هندو اروپايي ژبوکورنۍ بلل کیږي ، دغه کورنۍ لس مهمې څانګې لري چې دهغو[هندو اروپايي]څخه یوه ډیره مشهوره ژبه یې زموږ ژبه پښتو ده.

دادي ددغې څانګي نور غړي د پښتوسره یو ځاي درپیژنو، په دې څانګه کې هغه یو شمیریو له بل سره خپلوانې اوخپلواکې ژبې شاملي دي چې دبنګال څخه بیا ترفارس خلیجه او دهند سمندرڅخه بیا تر منځني اشیا تر پلنو دښتو پوري ویل کیږي.

هندو اروپايي ژبي پر دوو ډلو ویشل کیږي.

1= هندي ژبې.

2=آریاني ژبې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آريايي ختيزي ژبې

1 - هندی ډله (آريايي ژبې)

الف – پخوانۍ دوره:

ددي ډلي په لرغوني دوره کې يوه ډيره مشهوره ، پراخه او مهمه ژبه دسانسکرټ په نامه یادیده چې ډير لرغوني مذهبي متون دي او د (م ز) تر لسمي پيړۍ دمخه ويل شوي دي ځني نور کتابونه لکه (مهابهارت) او (رامایین) ورسته ليکل شوي دي چې د کلاسيک سانسکرټ په نامه یادیږي .
او ويدی سانيکرټ هم کله چې د اټک سيند د غاړي اوسيدونکې او ستر عالم (پاڼيني) م ز څلورمه پيړۍ کې دسانسکرټ ګرامر وليکه تر هغه ورسته سر بيره پر مذهب پر نورو خواوو کې هم کتابونه وليکل شول

ب – منځنۍ دوره :

دخلکو تلفظ ورو ورو له کلاسيک سانسکرت څخه تغير وموند حتي په دريمه م ز پيړۍ کې د آشوکا په ډبر ليکنو کې چې په هند او هم افغانستان کې پيدا شوي دي دبيلوبيلو ګړدودنو پرمختګ څرګندونه کوي چې بيا دغو لهجو کرار کرار د ځانګړو ژبو بڼه غوره کړه چې د(پراګريتونو) په نامه بلل شوي دي .
پراګريتونه او پالي ژبه د هندي ژبو منځنۍ دوره جوړوي ،پالي ژبه دم ز لومړي پيړي دمخه په سريلانکا کې د بودائي دين د متنونو ژبه وه .

ج –اوسنۍ دوره :

په اوسنۍ دوره کې تقريبا ۞ سل لوي او وړي ژبي شته چې د فونولوژيکې او مورفولوژيکې مشخصاتو له مخي داسي ډلبندي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

1= شمال لویدیزه ډلګۍ:

ددغې ډلګۍ چې ډېرې لرغونې نښې یې ساتلې دي (دسانسکرټ څخه دمخه دآریایي څخه جلاشوې دي).

اکثره یې د هند د نیمې وچې د باندې ویل کېږي او په څو برخو ویشل کېږي .

A – دنورستان دژبو څانګه لکه : ویکنې او کټې ۰۰۰

B – دنورستان دشاوخواژبو څانګې لکه : پشه یي ، تیراهي، داملي ، کلشه یي،ګوارپټي ، کهوړو(چترایي)

C – په داردي ګروپ کې کشمیري ، کوهستاني ، څڅاني (دجتانو ژبه چې په انګلسي یې جشپي بولي او په روسي او آلماني کې یې څڅان او شکان لیکې)۰۰۰

2= لودیزه ډلګۍ:

ددې ډلګلي یومهم غړي (لهندا) دی ،د لهندا یوه مشهوره لهجه د هندکو له پښتو سره ګاونډې ده او په افغانستان کې هم ویل کېږي ددې ډلګې نور غړي لکه : سندهي ، ملتاني ، ګجراتي ، راجستاني او مرهټي دي ۰

3– مرکزي ډلګۍ

پنجابي، پهاړي ،لویدیزه هندي، ختیځه هندي ،اواوردو ددې ډلګې غړي دي .

4– ختیځه ډلګۍ :

په دې ډلګۍ کې بنګالي،اسامي، بیهاري ،اوړیااوسینګالي،سینهایي (دسیلون ژبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[[دژبو دکورنیو اوڅانگو نومونه زیاتره دجغرافیایي سیمې له مخي ایښودل کیږي .]]

دهندي ډلې دخط ډولونه:

هندي ژبي په دوه ډوله خط لیکل شوي دي .

I –(برهمني لیک)– چې له کیڼي نه ښي ته لیکل کیږي او د هند په هره سیمه کې جلاجلا طرز لري . دیواناګري یومشهور مروج لیک دي چې اوسنۍ هندي ژبه پري لیکل شوي ده

II –(خروشتي)–داهندوستان په شمال او اوفغانستان کې استعمالیده ،اساس یي له آرامي لیک څخه دي او له ښي نه کیڼ ته لیکل کیږي او د برهمني تاثیر پکې څرګنددي او اوس نه استعمالیږي خو په لرغونو آثارو کې موجود دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

2–آریانی ډله (آریایی ژبې)

الف :لرغونې دوره

ددغې ډلې لرغونې دوره کې دوې مشهورې ژبې پېژنو اوستا او زړه پاړسي ۰

اوستا = دزردشتي دين دمذهبي متونو ژبه ده چې ډېر پخواني دي خو هغه وخت ليکل شوي دي چې دساما نيانو په زمانه کې دردشتي دين رسمي او دولتي حيثيت پيداکړ. ددغومتونو دوې برخې له منځه تللې يوازې يوه دريمه برخه يې لاس ته راغلې،د اوستاډيره زړه برخه [ګاتها] ده .

زړه پاړسي دهغوليکنو ژبه ده چې د هخامنشي پاچاهانو په تيره بياددار يوش يادا ښتونه دي او په ميخي خط ليکل شوي دي.

ب : منځنۍ دوره

د آرياي ژبو منځنۍ دوره له لومړۍ ميلادي پيړيۍ څخه پيليږي .

ددغې دورې ژبې په دووډلګيو ويشل کيږي : [لويديځه ډلګې او ختيزه ډلګې]

28– لويديځې ډلګې :

<u>A– **پهلوي**</u> : د ساساني امپراتورۍ (۶۵۲–۲۲۶ م) رسمي او ديني ژبه وه چې يو شمير ديني او غير ديني متنونه يې په لاس راغلي دي .

<u>B-منځنۍ پاړسي</u> : داژبه له زړې پاړسي څخه راوتلې ده په ساساني دوره کې ځيني ډبرليکونه او هم د زردشتي دين ځيني متنونه په دې ژبه ليکل شوي او پيداشوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

29– ختيځه ډلګۍ

A – **سغدي** :   لرغوني سغد د سمر قند او بخارا ژبه وه او يولړ متنونه يي چې له څلور نه تر اتمي ميلادي پيړي پوري ليكل شوي لاس ته راغلي دي .

B– **ختني (ساكې)**: دا دهغو منتونو ژبه ده چې له اتمي نه بيا تر لسمي ميلادي پيړي پوري ليكل شوي دي او د چين په ختن كې پيراشوي دي دامتنونه په براهمني ليك كښل شوي دي ، پر ژبه باندي يي د پراكريتونو تاءثير ځرګند بريښي .

C– **باختري** : دا دهغوليكنو ژبه ده چې د بغلان د ولايت په سره كوتل د كنشكا په معبدكې پيدا شوي دي،ددغه خط يو لوي ډېر ليک په يوناني رسم الخط دي اودكابل په موزيم كې ساتل شوي و ،ډېر ليک ژبي له لوستلونه ورسته پوهانو باختري ژبه بللي ده چې ديوي ختيځې آرياني ژبي ځانګيړ ني پكې ځرګندي دي او پښتو ته ډيره نژدي ده.

D– **خوارزمي** : ددي ژبي نوم په تاريخ كې راغلي دي خو له متنونو څخه يي يوازي يو څو جملي او كليمي په عربي ليكدود او اسلامي فقي په كتابونو كې پيداشوي دي او دا ژبه سغدي ته ډيره نژدي ده.

ج :اوسنۍ دوره

29– جنوب لوديځه ډلګۍ :

ددغي ډلګي تر ټولو لويه اومهمه ژبه پاړسي ده چې دري لوي لهجي لري لكه : دري (افغانستان) ، فارسي (ايران) ،تاجكې (تاجكستان) اويوه لهجه بله ده چې په آزر بايجان كې ويل كيږي په نامه د (تاتي) .

29 –شمال لويديځه ډلګۍ :

(c) ketabton.com: The Digital Library

A – ***بلوڅي*** : داژبه که څه هم په هغوشیموکې ویل کېږي چې د لرغوني اریانا جنوبي شیمه بلل کیږي خو د ژبنیو مشخصاتو لمخي په شمال لویدیځي ډلګي کې ګڼل کیږي ، تاریخي شواهد هم دا څدګندوي چې بلوڅان د خپل اصلي ټاټوبي شمال لویدیځ څخه خپل اوسني ټاټوبي جنوب لویدیځ ته کوچېدلي دي .

B–کردي : ددې ژبې ویونکې د ترکیې ، عراق ، ایران او سوریې ،په څیرمه سرحدي شیمو کې میشته دي ۰

ددغې ډلګي نورې ژبې لکه سمنایي،سوندي، خوري، زازا او ګوراني دي.

30 – شمال ختیځه ډلګۍ :

A– **پښتو :** ددې ډلګي تر ټولو لویه او مهمه ژبه پښتو ده .

B– **پامیري :** د آریاني ژبو دشمال ختیځي ډلګۍ بله څانګه د پامیري ژبو په نامه یادیږي چې دا هغه یوشمیر وړې ژبې دي چې د بدخشان په دروکې پولي په دواړو خواوو کې ویل کیږي لکه: شغني ، اشکاشمي ، واخي، یزغلامي او منجي ***، اسي یا اویستي.***

30 – جنوب ختیځه ډلګۍ :

(جنوب خترزه ډلګۍ : دوې مهمې ژبې لري) :

A- ***اورمړي*** : دوزیرستان په کاڼي ګروم او د لوګر په ځینو کلوکې ویل کیږي

B- ***پراچې*** : دکاپیساولایت د پچغان او عچلان په درو او دپروان په شتل کې ویل کیږي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library